

BÁTHORY GÁBOR TÖRTÉNETÉHEZ.

MÁSODIK ÉS BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY.

Báthory Gábor, erdélyi fejedelem, úgy hadi, mint politikai eseményekben igen gazdag és fölöttébb érdekes uralkodásának története még ma sincs megírva, mert sokan foglalkoztak ugyan vele s egy önálló munkán kívül több alapos tanulmány is jelent meg eddig Báthoryról,¹⁾ de hű és lehetőleg tökéletes képét még most sem ösmerjük a Bocskay halálától Bethlen Gábor trónfoglalásáig lefolyt, rövid, de igen nevezetes időszaknak.

Báthorynak nagyra törő tervei, a lengyel koronára való vágyakozása, zsarnoksága, kicsapangó, sőt erkölcstelen életmódja, a szászok iránt való gyűlölete, egyfelől a portához, másfelől a bécsi udvarhoz való sajtóságos viszonya, nemcsak hazánkban és a német birodalomban, de Európaszerte általános figyelem és érdeklődés tárgyát képezték, s az alig 25 éves, kiváló testi és lelki tulajdonságokkal megáldott ifjú tragikus halála csak fokozta azt az érdeklődést. És azt tapasztaljuk, hogy történetíróink a szigorú, de tárgyvilagos kritika, az események motivumainak, a viszonyok végzettszerű alakulásának tanulmányozása helyett, jobbra csak magának a fejedelemnek, tagadhatatlanul erős egyéniségével foglalkoznak, az ő jellemének, jó és gonosz hajlamainak stb. a dolgok rendjére kelleténél több befolyást tulajdonítanak.

A fejedelmet tartják a központnak mindenütt, még ott is, a

¹⁾ Szilágyi Sándor: Báthory Gábor fejedelem története. Pest, 1867.
Angyal Dávid: Báthory Gábor uralkodása. Századok 1896. évfolyam.

hol rajta kívül álló tényezők működnek közre s a hol Báthory egyénisége egyáltalában nem adhat *kulcsot* a történetvizsgálónak az események megértéséhez és nem szolgáltatathat szilárd alapot azok megítéléséhez.

Az újabb kutatások igen sok, eddigelé ösmeretlen adatokat hoztak napfényre, melyekből hatalmasan domborodik ki az igazság, hogy Báthory a Habsburgok hagyományos, rövidlátó politikájának áldozata lett. Nem a váradi orgyilkosságot értem, hanem azt a szerencsétlen törekvést, mely Erdélyt minden áron vissza akarta kapcsolni Magyarországhoz, daczára a multak szomorú tapasztalatainak, s annak a temérdek magyar vérnek, mely Básta és Mihály vajda idejében hiába ontatott. Cserben hagyták, föláldozták Báthoryt a szentesített szerződések, a magyar királylyal kötött véd- és dacz-szövetség megszegésével, mert azt hitték, hogy az ő személye áll útjában mindenekfelett annak, hogy Erdély az anyaországgal egyesüljön. Elfeledték, hogy I. Ferdinánd óta minden hasonló törekvést meghiusított a porta, és nem tudták belátni, még a magyar tanácsosok sem, hogy a nemzeti fejedelemség, Erdély önállósága a politikai és erkölcsi szabadságnak legfőbb biztosítéka.

Ennek az oktalan politikának jellemzésére s az abból támadt testvérgyilkos-harcznak történetére különösen Báthorynak a portával, Bethlen Gáborral és az udvarral való viszonyára az alább következő levelek és okiratok, élénk és sok tekintetben meglepő világosságot derítenek.

•

Kassa, 1612 márczius 15. Forgách Zsigmond a nádorhoz.

«Az Nagy András dolgát az mi illeti most ujabban ismét mit írjon az kállai Capitán felőle, kdnek im in specie oda küldöttem, talám Isten az hitván árulót kézben adgya, vagy ugyan az várbeliek kivetik az fokon az fejit és megmentik ez szegény hazát ez ártalmas lator embertől, kit azért ha eszében vehet, minthogy az két öcsét igen jártatta *Egré, Szónokba*, fejét kívánván megmenteni, el is megyen és beszökik az török közé és onnan fog mindent indítani a török segítségével Lippa, Jenő és Várad ellen, elhitem azt, az mig hasznát vehetik az törökök, horgászhatnak vele, kedvét

is keresik, de ha látják, hogy ő miatta többet vesztenek, végét érik életének, az Istennek módgya vagy benne, efféle latrokat mint extermináljon, hogy az ő fényének ne árthassanak, kikről elég példáink vadnak csak nem régi üdökbe is.»

A nádor vesse közbe magát a királynál, hogy a végházakat lássák el haddal, élelemmel, különösen a fizetést sűrűsse. Nem igaz, hogy Báthory Gábor meghalt, csodálkozik Dóczyn, hogy ilyen hamis híreket ír. A brassaiak a töröknek megüzenték, hogy Báthoryt többé nem uralják. De a török Giczy András által nagy segítséget ígért Báthorynak, csak hogy az a célja, hogy előbb elfoglalja Brassót s annak utána Báthoryt is kiveri Erdélyből és úgy megszállja mint Moldvát és Havasalföldét.

A fegyveresek miatt nagy busulásban van, mert ezeknek fizetésük nem lévén, a szegénységen élösködnek és a föld népe teljességgel meggyűlölte őket. Szállást nem akarnak nekik adni, hanem inkább mindenütt rájuk támadnak és csatáznak velök. A nép a hajdusághoz tart, tőlük vár segítséget, a hajduk pedig csak azt lesik, hogy ok adassék újabb háborúra. Nagyon szeretné, ha az idegen segítség itt volna már, mert a hajduk, a fegyveresekkel könnyen elbánván, dulják és rabolják az országot és attól lehet tartani, hogy valami fejedelmet választanak maguknak. Megirta a királynak, hogy a veszedelemnek csak úgy lehet elejét venni, ha a végbeli katonák számát megszorítják, legkevesebb kétezer emberrel. (Thurzó-Itár fasc. 52. nr. 15.)

Kassa, márczius 22. Forgách a nádorhoz.¹⁾

A vármegyék erősen tiltakoznak a német segítség befogadása ellen, pedig ha nem jönnek a király hadai, elvész az ország. Mert a végvárak nyomorúságos állapotban vannak. *Kálló* elégett, pusztá, *Tokaj* épületlen, élelem, őrség nincs sehol. Egy *Dobos András* nevű katona érkezett hozzá *Kálló*ból, «ki azt beszélte, hogy nagy titkon egy hajdú atyafiától értette vóna, hogy *Nagy András* az fiát az török császárnak külte volna zálogul, hogy inkább meghidgyék, az török is az erdélyi vajdaságot ígérte neki és hét esztendeig való

¹⁾ Ez a két levél az első közleményből véletlenül kimaradt.

segítségét. Nagy András azért ahhoz képest igéri magát az hajduknak, hogy kit urrá, kit nemessé téssen benne, ahhoz képest immár Beszerményből is szöktek *Bajomban*, mert ez bizonyos hogy Bajomban vagyon és hogy oda szállott volt *Németi Gergely*, ki ütött volt Nagy András és az *Németi* hadába le is vágott, de amazok is másszor lesre mentek és mind az kapuig vágták őket. Ha azért Nagy András felyül kezd fordulni, bizony gondot ad *Báthorynak* s talán nekünk is jut benne . . . (U. o. fasc. 55. nr. 17.)

Gálffy György követ jelentése Géczy András árulásáról. (1612, jún.)

«Ő felsége Nsgdnak erről izene: Nyilván lehet Nsgdnál is, hogy az elmúlt esztendőben bocsátotta volt ő fsge az portára *Géczy Andrást*, hogy az országnak régi szokása szerint a császárnak és az vezéreknek tartozó ajándékokat be vigye és az ország dolgaira gondot viseljen. Mikor pedig ő felsége Váraddá ki jött volna, az végre hogy ha Istennek kedves akarattja leszen, király urunkkal ő fsgvel és az egész Magyar Nemzettel ő fsge az elébbi confoederatiót in perpetuum megerősitse, és minden háboru ő fsgek között le tétessék, ezt az Ur Isten az magyar nemzetnek öröme végehez vivén, ő fsge mingyárást ujobban informálta levele által *Géczy Andrást*, hogy immár az Ur Isten tökéletesen végehez vitte az szép békességet az magyar nemzet között, azért úgy viselje magát ott benn, hogy mind az Császárnak s mind az vezéreknek értésére adgya, hogy ő fsge király urunkkal ő fsgével és Magyarországgal meg békéltett, sőt ha mi nehézséget Császárnak s' mind az vezéreknek is az királyra ő fsgére vagy Magyarországra azért ismerhetne lenni, hogy Erdélyre hadat bocsátottanak ő fsge ellen, abban megenyhicse a császárt és az vezéreket és az király ő felsége agensivel egyetértesen minden Magyarország javára nézendő dologban és szolgáljon az magyar nemzetnek.

Az én kglmes uram ő fsge ilyen jó végre bocsátván *Géczy Andrást*, ez mint im Nsgd érti, ő sokkal különben cselekedett, mert az mostani portára való küldésből alkalmatosságot vevén az ő természet szerint való áruláságának megmutatására mind ő fsgét s' mind Erdélyországot elárulta, nagy erős panaszt tévén ő fsge ellen az egész ország neve alatt az portán és valamit megtudott

gondolni mindennel vádolván ő fsgét mind az országnak gubernálásában s' mind azzal hogy király urunkkal ő fsgével és Magyarországgal az végre csinálta ő fsge az mostani uj confoederatitot, hogy az török ellen kardot vonjon és az keresztyénséggel egyet értsen ellene.

Ezt sok hamis hitivel igyekezett megerősíteni és elhitetni az portával. sőt ez igen bizonyos hogy mind Váradot, Lippát, Jenőt, Karánsebest, Lugast, Aradot sok egyéb erősegekkel császárnak ígérte csak ötet promoveallja az erdélyi fejedelemségre. Ez mellett arra is kötelezte magát erős hittel, hogy valamikor vagy maga az császár személye szerint indul vagy szerdárját bocsátja Magyarországra vagy valamelyik országra, de ő is minden erejével kész lévén felülni és mindenben kedve szerint szolgálni az császárnak.

Mely sok álnok vádolásával, hamis hitivel és maga szolgálatjának ígéretivel az portát arra birta hogy megígérték neki az hadat és az fejedelemséget is, és mihelt jó válasza lött az portáról, azonnal irogatni kezdett titkon *Barassóba* és az ő fsge árulóit erőssen megbiztatta és meghadta nekik, hogy meg ne hajoljanak az fejedelemnek, mert rövid nap sok törökkel, tatárral jő be és más fejedelmek lészen, melyet az császár adott nekik.

Ezeket penig mikor ő felségének az portáról titkon megírták volna, ő fsge hirtelenséggel meg nem indult rajta, és idő nap előtt Nsgdot sem akarta megtalálni, hanem az országbeli három nemzétből bizonyos fő embereket választván megtalálta ő fsge országaival együtt az brassaiakat, intvén őket az hűsége hogy ércsenek egyet az országgal és vegyék az ő fsge gratiáját.

De nem hogy megtértek volna Istentelen magok viseléséből sőt nagy *felfuvalkodással tette nek választ hogy adott török császár ő nekik fejedelmet és ők abba tartják magokat.* Ő felsége sok szóval intette őket hogy az keresztyénségnek romlására ne hijják be az törököt, mert ha ő fsgén és az országon valami szerencsétlenség esnék az törökkel való megvívásban, soha innen az török ki nem megyen, hanem Erdélynek minden erősségit be tölti törökkel és mind magokat örökké való rabságba ejtik s' mind az keresztyénségnek szörnyü busulását de kivál képpen Erdélynek, Magyarországnak vég képen való romlást szereznek.

De erre azt felelték hogy ők avval semmit nem gondolnak

ha mind az egész magyar nemzet el vész is csak ők állhassanak boszut az mogyarokon, az ő flsge követi előtt szidalmazván az keresztyén fejedelmeket, hogy onnat reminlettek segítséget, de hogy az keresztyénségben megfogyatkoztanak, ők immár az törökhöz kötötték magokat és semmi veszedelemmel nem gondolnak.

Igy lévén az dolog, ő fsge ezt semminek nem ítélhette, hanem megparancsolta hogy mind erdélyi, magyarországi hadai mingyárt fel ülljenek és Szeben mellé ő fsgéhez gyülljenek. Jenőre, Lippára és az több végházakra is ő fsge gondot viselt és Nsgdnk is akarja ő fsge idején értésére adni, kéreti is ő fsge Nsgdat hogy Nsgd is mint hazája szerető keresztyén fő ur, ilyen nagy árultatást és hazánk ellen való indulását az töröknek, kicsinynek ne tartsa sőt erről igen hamar ugy provideálljon hogy az töröknek az persákkal való megbékélése és ez mostani megindulása noha toti Christianitati imminet, de kiváltképen az szegény magyar nemzetnek nagy romlására néz, mert ez bizonyos, hogy ismervén az török ő fsgét és országának oltalmára való kész voltát, kevesen Erdélyre nem megyen, hanem ugy igyekszik menni, hogy ha ő fsgét megverheti Erdélyben maradgyon és onnat oppugnálhassa kedve szerint az keresztyénséget és kiváltképen Magyarországot.

Mivel pedig ő fsge mind ez ideig az mint illettt török császárhoz az hűséget megtartotta mind országostól soha semmire okot nem adott neki, látván pedig ő fsge hogy igaz igye vagyon ellene és az egy árulónak hamis vádolására (ki mind ő fsgét mind hazáját elárulta) mingyárást kész lött hadat bocsátani ő fsgére, azt mondgya az én kgylmes uram, hogy ha három vagy négy annyin jó is mint ő fsge de meg vi vele, ha pedig király urunk ő fsge és Nsgod is mind az confoederatoria nézve s mind maga hazájának megmaradására nézve ő fsgét idején elegendendő hadával meg nem segíti, és ha azért ő fsge szerencsétlenül jár és az török benn marad az országban, nem ő fsge lészen az oka, mert erre ő fsge sem az töröknek, sem Brassónak, sem Géczy Andrásnak semmi okot nem adott, mert az töröknek igaz hive volt, Brassót megkinálta az gratiával, Géczynek pedig sok jókat adván, erős hittel volt köteles ő fsgének.

De megítélheti Nsgd hogy az töröknek az ő természeti eleitől fogván ez volt, akármely nemzetnek is csak addig kedvezett, ő, mig abban nem lött módgya hogy meg ne ronthassa. Példa lehet

ő fsge minden keresztyén fejedelmeknek és országoknak. Ha az én kglmes Uramnak hűségét így akarja megfizetni egy áruló szavára, hát mit hihessenek azok neki, az kik soha hivei nem voltak, hanem ellenségi? — Noha mind Magyar és Lengyel országokkal frigye vagyon, de mostan az lengyel királynak is hadat indicált és erőssen fenyegeti, melyet eddig Nsgd is megérthetett. Azért ő fsge mind az lengyel királyt s mind az Respublicát megakarja mingyarást találni és azokkal is conföderatiót akar csinálni és az egész keresztyénséggel egyet érteni. Ugyan mostan király urunkat ő fsgét is megtalálta volna ő fsge, de értvén ő fsgének távolylétét, Nsgdat akarná ő fsge megtalálni és kéreti ő fsge Nsgodat, hogy az ország hadait Nsgd mingyarást szállítsa táborban, oly alkalmas helyre, hogy ha ő fsgének meg kelletik Nsgdat találni segítségért, hamar bocsáttassa el Nsgd az segítséget ő fsge mellé.

Interim ő fsge az portát sem negligálja, hanem mingyarást megtalálja az császárt követi által s' mind azokat a passákat kiket Géczy mellé rendeltének, kik hárman vadnak. Egyik Magyar Ogli, az az szerdár, másik Ali passa, ki Budán is lakék, harmadik ekmekcsi Ogli Ali passa, úgy értette ő fsge hogy Havasalföldében az Duna mellett volnának. Ha ő fsge követi által megcsendeietheti az császárt, érette léssen, de ha ugyan perseveralni akar ez mostani igyekezetiben, az menyire az Ur Isten módot mutat ő fsgének azon leszen totis viribus hogy ellene álljon. De szükség hogy Nsgd is az közönséges tüznek oltására oly gondot viseljen, hogy valóba markába szakadjon a töröknek ez hiti ellen való cselekedeti.

Ha peniglen Nsgdnak követi mennek ő fsgéhez, ő fsge kéreti Nsgdat, hogy ne késlelje Nsgd ő kglmeket, hanem bocsássa el. Az salus conductust Dóczy uram által régen megküldötte ő fsge Nsgdnak, az mint Nsgd kívánta ő fsgétől. Ha pedig az Nsgd követit Isten beviszi ő fsgéhez, ugyanakkor ő fsge is fő követit bocsátja Nsgdhoz, ki által Nsgd az ő felsége jó akarattját kedvesen compe-riálhattja etc.»

Thurzó nádor válasza a követnek.

«Palatinus uram ő nsga az fsgd izenésit megértvén, fsgdnk válaszul én általam azt üzeni:

Nagy szive fájdalmával értette fsgdnek ujonnan való nem

kicsiny háboruságát és az Erdély országnak is periculumban való létét, mely következett Géczy Andrásnak árultatásából, törökkel való fsgd ellen practicalásából és az töröknek is álhatatlanságából.

Csudálkozik azon ő nsga hogy fsged idején végére nem ment fsgd és országa ellen Géczynek az portán való practicalásáról, *holott ő nsgának egy néhány héttel ezelőtt meghozták*, de remélvén, hogy fsgdnk hirivel vagyon, azért nem atta tuttára fsgdnek.

Látván azért ő nsga az dolognak nagy és veszedelmes állapotját, császárnak és magyarországi királynak ő fsgének mindeket nagy hamarsággal értésére adott, maga is penig azon gondolkodik és mindenképen arra igyekezik, mint segíthessen fsgdnek ilyen nagy szükségében és ügyében.

Az vármegyéknek mind az egész országban valóknak irván és intvén hogy készen legyenek, most ujabban értvén az fsgd üzenését ismét irat az vármegyéknek leveleket ő nsga, de fsgdet tudósítja felőlle, hogy az mely de insurrectione et equitum ac peditum a portis subministracione végezése volt az országnak, az két esztendőnél tovább nem tartott, az elmulván és gyűlése az országnak nem lévén, nem tartoznak az vármegyék az vitézlő népek subministrációjával. Gyűlést penig császár ő fsge mint magyar országi király hire nélkül nem hirdethet ő nsga, táborban sem szállíthatja az vitézlő népet ő fsgének consensusa nélkül.

Mindazonáltal ugy irt ő nsga ő fsgének hogy pro rei magnitudine ugy resovállja magát ő fsge hogy Erdélynek utolsó veszedelme és török kezében való jutása romlást és veszedelmet ne hozzon főképen Magyarországnak és az szomszéd keresztyén országoknak is. El hitte ő nsga hogy ő fsge mindenekről hamar-sággal informálja ő nsgát. Addig penig ő nsga mindenképen igyekezik az vármegyéknél való persvasioival is efficiálni, hogy mennél több vitézlő népet egyben szerezhessen és ő felsége császár resolutiója megérkezvén bizonyos helyre táborban szállítson és mind felségednek s' mind Erdély országnak segítsen.

Tetszenék penig ő nsgának hogy felséged semmiképen az ellenséggel ha szintén be jönne is Erdélyben, derekasan meg ne vivjon, holott minden okos hadakozó emberek legutolsó szükségre és mikor szintén egyéb nem lehetne benne szokták hadni az viadalt, mert minthogy igen dubius exitusa vagyon, kitől Isten óltal-

mazz, ha fsgd az ellenségtől meg győzöttetnék, akkor történhetnék mind országának mind fsgdnek az egész keresztységnek kárával utolsó veszedelme és romlása. Hanem valahunn mennyi erős hely vagyon Erdélyben és Erdélyhez Magyarországnak való vármegyékben, azokat éléssel, munitióval és elegendő néppel rakatná meg fsgd, azokból az mit aprónként az ellenségnek árthatnának. fásasztván őket és csatáztván reájok, ártanának neki. Azonban mind Magyar országban s' mind egyéb confederatus országokban a hadakat egyben szerezvén és táborban szállván, az fáratt ellenséget könnyebben és nagyobb securitással verhetné ki az országból.

Ez idő alatt penig fsgd az mint maga is resolválta magát requirálja egyéb szomszéd keresztvény fejedelmeket is segítséget kérvén tüllok, holott ha Erdélnek veszedelme történék, azoknak is nagy romlásokra és veszedelmekre következhetnék. Ha penig fsged az brassaiakkal és egyebekkel az kik az törökhöz adták magokat componálhatná az dolgot, legjobb volna, ugy aztán az portán is könnyebben vegezhetne fsgd török császárral.

Fsgdet ő nsga azon kéri, hogy fsgd mindenekről gyakorta certificálja ő nsgát, tudhassa ő nsga is magát mihez alkalmaztatni és tartani és fsgdnek azonképpen Erdély országnak is ily szükségében segíteni és szolgálni.

Az fsgedhez választott követeket szintén elakarja vala bocsátani ő nsga, hogy bizonyosan meghozák mind Zakmár, Kálló és Tokaj felől hogy az hajduság és egyéb lézengő gonosz emberek miatt semmiképen el nem mehetnének békével fsgedhez, sőt meg engemet is féltene attól ő nsga hogy békével nem kezdének jöhettnem fsgdhéz, nem akarván azért ő nsga az követeknek némelyeket, azonképen a nállok való leveleket és egyéb reájok bizott dolgokat periclitaltatni, fsgedhez való küldéseket halasztani kellették, mig az beküldésekben jobb módgya és alkalmatossága lehet. Fsgd azért semmi idegenségre sem semmi egyéb dologra ne véllje, hogy az követeket mostanában be nem küldhetett fsgdhez ő nsga, az mint ezen dolog felől ő maga is irt fsgdnek levelében.

Act. Thurz. fasc. 95. nr. 21.

Buda, 1612. július 8. Gázy Hasszán basa szerdár Báthory Gáborhoz.

«Szerelmes fiunk, az ide küldött leveledben jelentetted azt minekünk, hogy mi innét az hatalmas császárnak levelet irtunk volna Giczy András mellett, hogy ő neki kívánsága szerint ez megadassék, melyet bizonyára nem vártam volna felségedtől, mert én felségedhez mindenkor tiszta szívvel voltam s' ennek utána is penig úgy ítéljen felséged felőlem. Ez felől penig én ugyan hitem szerint is felelek, hogy az én hiremmel és akaratommal nem lött. Akkor, mikor az fsgd követe ide jött volt, irta vala fsgd hogy becsülettel tarcsuk és fogadgyuk. Arra való képest tisztességgel tartottuk és az vezéreknek is úgy irtunk volt mellette.» Végül ismételtlen biztosítja a fejedelmet jó akaratáról és barátságáról. (U. o. fasc. 93. nr. 20).

Gy.-Fejérvár, 1612 jul. 12. Báthory a nádorhoz.

Tudatja, hogy Géczy András mellé a törökök valami kevés hadat adtak, melylyel Havasalföldére szállott. De mostanában a lengyelek győzelmének hírére a segítséget elvonták tőlle. Nem örömet emelne fegyvert a hatalmas császár ellen, de ha bántani fogják, bizony vére hullásával is megoltalmazza Erdélyt. Különben azt hiszi, hogy a török Géczy árulását csak arra szeretné fölhasználni, hogy némely végházakat kicsikarjon tőlle. A nádor követei bátorságosan jöhetnek, mert Erdélyben semmi zür zavar nincsen. Engedje meg Thurzó, hogy a magyarországi vitézek fizetésért Erdélyben szolgáljanak, mert ő már *zsoldot kiáltatott*, mivel hogy nem tudhatja a jövőndőt. Végezetre kéri a nádort, hogy mindenképen segítségére legyen, hiszen — úgymond — egy haza nevelt fel bennünket, egy nemzetek s' vérek vagyunk, hazánkért, nemzetünkért méltó edgyütt élnünk, halnunk. Mert ha Erdélynek, kit Isten ne adgyon, veszedelme történik, *ajaj Magyarországnak s' keserü bu az egész keresztyénségnek.* (U. o. fasc. 93. nr. 18.)

Szeben, jul. 22. Zombathelyi Márton a nádorhoz.

Az áruló Géczy nem mehet elő dolgában, mert a török, látván Báthory készülődését, megzabolázta gonosz szándékát. «Ha az keresztyének (kit én soha nem érek) mind egyet értenének: innét egyfelől mi is megtazithatnánk török uramnak az oldalát.» *Mert igaz az, hogy a ki ördögnek szolgál, kinnal pokollal fizet neki.* Soha egy erdélyi fejedelem sem volt olyan hű a portához, mint Báthory, csaknem minden hónapban követet és ajándékot küldött, de nem használ ördögnek a tömjén füst. Giczzy mellé rendelték a két oláh vajdát, a dunamelléki végbeli sancsákságokat és a Fekete tenger parti tatárokat. De minekutánna Báthory *Némethy Gergelyt* elibök küldte, a lengyelek pedig Moldovára törtek: észbe kaptak a portán és elvették Giczzytől a sereget. A fejedelem már eddig is kézrekerithette volna az árulót, de nem akar egyben veszni a törökkel. A lengyel királyhoz főkövetet küldött, szép ajándékokkal és örökös confoederatiót szerzett vele. (U. o. fasc. 93. nr. 19.)

Gy.-Fejérvár, julius 29. Báthory a nádorhoz.

Kedvesen vette, hogy a király birodalmában lévő hajdukát megengedte Erdélybe hozatni. *Rakamazra* Thurzónak igen szép örökös donatiót adott és ezután is szive szerint szolgál neki. Géczy 32—40 szolgájával Brassóba ment, az áruló szászok befogadták, de most már ő is összegyűjtötte hadait, hogy érdeme szerint megbüntesse a várost. Azt hiszi, hogy Géczy ügye a portán csak némely rossz emberek praktikája volt, mert a császár nem tud felőle semmit s a basák és bégek igen szép kedveskedő leveleket irogatnak neki. A moldvai vajda követe érkezett és segítséget ígér. A havaseli vajda követei Fogarasban vannak. (U. o. fasc. 95. nr. 24.)

Gyula-Fejérvár, jul. 30. Kamuthy Farkas a nádorhoz.

Másolatban küldi a fejedelemnek a magyar királyhoz írott levelét. «Mennél szebben, becsületesben, kedvesben és alázatosban

tudott irni egy irt, én ő felségének az én kegyelmes uramnak eleiben attam vala az Nsgd kivánságát, az én ítéletem szerint mindennek asszerént löttének, az mint Nsgd kívánta. Ennek utánna is meglátja azt Nsgd, sem becsületben, sem kedveskedésben semmi fogyatkozás nem lészen.» Különben reményli, hogy a nádor is gondot fog viselni a fejedelemnek állapotjához való illendő böcsületire. (U. o.)

Gy.-Fejérvár, július 30. A fejedelem a nádorhoz.

«Értjük atyafiságos szeretetiből Nsgd mit irjon. *Nagy András* felől, kire nekünk is szorgalmatos gondviselésünk és vigyázásunk vagyon, mert még ennek előtte is értettünk mi is afféle híreket felőle, de gondolván azt, hogy ha az török közt marad, netalán mind minekünk mind penig Magyarországnak nagyobb ártalmára lészen, ha penig meg jó is itt is félnünk kell tőlle, gondolván azt még is, hogy inter duo mala minus est eligendum, úgy küldénk egy *salvus conductust* neki ki mellett bejött, de semmi assecuratoriánk nincsen nálla. Itt benn mostan magunk mellett azért tartjuk, hogy jobb módgyával vigyázhassunk reá, sőt itt benn egy néhány falut is azért attunk neki, hogy inkább kegyelmességünkhöz ragaszkodgyék, míg Isten dolgunkban alkalmatosságot ad. Mind feleségestül, gyermekestül itt vagyon mellettünk. Az mi hada volt penig, azt is elvettük tőlle, csak mintegy tizenhatod magával vagyon. Nsgdtul felette szeretettel vettük reánk való atyafiságos gondviselését, kiért hálaadóképen is igyekezünk Nsgdnek szolgálni.» (U. o. fasc. 93 nr. 20).

*Gyula-Fejérvár, augusztus 8. Miskolczi Nagy András Géczy András*hoz.

«Szolgálatomat ajánlom Nsgdnek mint Uramnak, Istentől ő szent felségétől kívánok Nsgdnek ez mostani igyekezetibe sok jó szerencséket és előmenetelt, adgya az Ur Isten, hogy én is Nsgdnek több jó akarói között kedvesen szolgálhassak.

Nsgdnek két rendbeli leveleit atták meg nekem, melyekből megértettem, hogy az hatalmas török császár az erdélyi fejedelem-

séget Nsgdnak adta, kin én is igen örülök, tudván Nsgd is minémű állapotban, sok javaimtól megfosztatván vagyok én is Bátor Gábor miatt. Nsgd a portáról küldött első levelében kéret azon engemet, hogy az hajduságot Magyar országban fel vevén, Nsgdnak valakik ellenségei lesznek, azoknak én is ellene álljak, hogy pedig az Nsgdnak való szolgálatomban jobb módom lehessen, és az dolog kezünkben ne szakadgyon, én ilyen módot kerestem benne, hogy az budai vezért ő nsgát megtalálván, Báthori Gábort megtaláltatta felöllem, onnét mindgyárást hihetőképén való *salvus conductust* küldvén, im bejöttem melléje. Ugy vagyon, hogy bizony nagy vigyázás vagyon reám ittbenn, annyira, hogy ki járnai is nem igen merek, de várok csak az időtől és alkalmatosságtól, elhidgye Nsgd bizonyosan, hogy vagy mezőn lészen vagy mint, módot keresvén benne *Szent Mihály napig véget akarok életének vetni*. Nsgdat az Istenért kérem, ez levelemet mindaddig se mutassa senkinek, mig az dolgot meg nem érti nyilván, Nsgdnak pedig erre szorgalmatos vigyázása legyen, mihelt én véghez vihetem itt az dolgot, mentest megyek ki Magyarországba, ott mind szép szóval, mind fegyverrel az hajduságot fel vevén, *valahol mi urat és fő embert találok mind levágatom*, Nsgd is onnét azt cselekedgye mingyárást, mert soha különben az bestye lélek kurvák miá meg nem maradhatunk és dolgunkban elő nem mehetünk. Ha pedig az dologban, látván, hogy valami fogyatkozásunk esnék, minthogy most *Szolnokban és Gyulában* kevés török vagyon, nekem pedig azok felette jó akaróim, egyik várat én kezemhez vehetem, s azzal is kedvet nyerhetünk az magyarországi királynál. Ha pedig előmehetünk dolgunkban, az magunk életének megtartásáért *jobb hogy Erdély is mind törökké legyen, nem csak azok az várak kiket Nsgd ígért nekik*, hogy sem mint ebben immár hátra álljunk. Ugy vagyon, hogy Báthory Gábor igen bizik az magyarországi segítséghez, de az mint én reménlem abban is igen megfogyatkozik. Nsgd pedig az dolgot meghallván, hogy itt véghez ment, mind Moldovából, Havasalföldéből mingyárást több hadakat hivasson, mert ennek most az ideje. Én bennem Nsgd itt meg nem fogyatkozik. Ez előtt is egy nehányszor irtam, nem tudom, hogy vihették e meg Nsgdnak vagy nem. Ezt is bizony nagy félelemmel és csak titkon íram. Csodálkozom azon, hogy mióta Fejérvárott vagyok csak egy levelét sem

láttam Nsgdnak. Nsgd azért immár ezt értvén, legyen vigyázásban reá és mindeneket bizvást cselekedgyék, mert ha azelőtt Erdélyt és Magyarországot egyedül megtudtam zavarítani, menyivel inkább Nsgddal együtt. Híszem Istent, hogy minden dolgunkban jó módot ad. Agya Isten láthassam jó egészségben és szolgálhassak Nsgdnak. Datum Albae Juliae die 8. augusti anno 1612.

Nsgdnak jó akaró attya fia szolgál

Nagy András Miskóczy.

P. S. Nsgd penig erre is szorgalmatosan vigyázzon, immár az levelemet megirtam vala, hogy mind az moldvai vajdának mind az havasalinak jutának levelei Báthory Gáborhoz. Akkor én házában valék, hogy az posta beszélé hogy felette jó akarattal vagon mind az két vajda hozzá, igen ajánlják magokat neki, mert félnek is tőlle, hogy megiesztette volt őket az magyarországi segítséggel. Azért Nsgd igen vigyázzon, hogy meg ne csalatkozzunk miattok. Én bennem Nsgd meg nem fogyatkozik, fogadom az én hitemre, tisztességemre, csak Nsgd miatt is ne essék valami fogyatkozás. Azért irok meg Nsgdnak mindeneket, hogy Nsgd is tudyon mindenekre gondot viselni.»

Kívül: *Az tekéntetes és nagyságos Géczy Andrásnak, az hatalmas török császártul választott Erdélyországának fejedelmének etc. nekem jó akaró nsgos uramnak.*

(U. o. fasc. 5. nr. 19. Rövid kivonatát — a fejedelem megölésére vonatkozó részt — a *bécsi titkos levéltárból* közli Szilágyi Sándor. *Erdélyi országgyűlési emlékek* VI. 65. l. 4. jegyzet alatt. A nádorhoz küldött másolat.)

Gy.-Fejérvár, szept. 3. Báthory Forgách Zsigmondhoz.

«Vöttük az kgd becsületes levelét, melyből értjük, hogy az mi irásunkat kedvesen vevén kgd, az mi áruló szolgálóknak *Nagy Andrásnak* méltó halálán és büntetésén igen örülne kgd, melyet mi kgdtül felette jó néven és kedvesen vettünk.» Tudatja továbbá, hogy nem igaz az, hogy a török és tatár hadak Brassó táján Némethy Gergelyt fölverték volna. Memhet aga Temesvárott van,

Bethlen Gábort, többekkel együtt hozzáküldötte tanácskozni «de csak Tömösvárból sem mert kijönni, az *oly desperatus ember, hogy minden nap várja nyakában az ideget*». Istennek hála, Erdély szép csendességben nagyon, sehonnan semmi bántása nincsen. (U. o. fasc. 94. nr. 25.)

Szeben, szept. 15. A fejedelem a nádorhoz.

«Az Nagyságod levelét megadák, melyből értjük, hogy Nsgd az Nagy András érdeme szerint való méltó jutalmán örült. Nsgdtól mi is kedvesen vöttük, hogy ellenünk való dolgait értésünkre adta. Kiványa Nsgd töllünk, hogy megirjuk, halála mint történt legyen. Hisszük hogy eddig Nsgdnak megatták levelének páriáját, kiből Nsgd bölcsen megítélheti, ha egyéb *practicája* nem löttének volna is, hogy csak azért is megérdemlette volna az halált. Külömben penig nem tudgyuk halálát írni, hanem vevén eszünkben dolgait bizonyosan, megfogattuk és *másnap egy cigány vette fejét*. Hisszük hogy sokképen viseltetnek oda ki az ide be való hírek, de Nsgd ne higyen minden híreket, mert Nsgdnak mi is értésére adnók. De Istennek hála nincsen mostan is semmi félelmes állapotunk, egy hitvány *kastélyból* csalárdsággal szoritották ki gondviselőinket, de annál egyéb *kastélyokat* nem vöttek meg stb. (U. o. fasc. 95. nr. 26.)

Gy.-Fejérvár, szept. 14. A fejedelem a nádorhoz.

Gondolja, hogy követe Zombathelyi Márton már megérkezett.

Nem igaz, hogy a törökkel derékképen megegyezett volna és a római császárral meg a nádorral csak tréfát űzne. Váltig biztatta ugyan a török, de ő nem hajlott szavára és meg akar maradni a *confoederatióban*. Kamuthy Farkast küldi a nádorhoz követségbe és kéri, hogy ne kételkedjék az ő tiszta szándékában.

«Bethlen Gábor, ki az keresztyénségnek egyesülését nem szeretvén, régtől fogván miképen praktikált legyen ellenünk s' mostan is amaz rossz Memhet agának, kinek Nsgd is hallhatta hírét, miként irogatott? Kamuthy uramék feljutván, Nsgd ő kgl-

mechtől világosan azt is megértheti, melynek levelei és emberei ez napokban kezünkben akadván, hivattuk hozzánk, de vévén eszé- ben, hogy álnokságának vegére mentünk, nem mervén hozzánk jöni, egy nehányad magával Tömösvár felé ment, kinek minden- felé eleiben küldvén, mehetett el békével vagy nem? Nagyságod- nak még bizonyosan nem tudjuk írni.»

Utó irat:

«*Bettlen Gábor is üttyában meg gondolván magát, im szinte most küldé egy szép könyörgő levelet, kiben kegyelmet kér. Itéljük, hogy Isten minden dolgunkban jó módot ad.*» (U. o. fasc. 93. nr. 21.)

Szeben, október 1. A fejedelem a nádorhoz.

September 14. napján kelt levelét igen kedvesen vette, mert abból a nádornak hozzá való igaz, atyafiságos szeretetét tapasztalta, és meg is fogja szolgálni, hogy a császárral törekszik mel- lette. Sajnálja, hogy a császár az elmúlt dolgokért neheztel reá, mert ő csak országát védelmezte. «Ha penig nem szán szándékkal valamiben vétettünk volna is (az mint ő fsge levelének . . . párjából eszünkbe vesszük) *azt az régi méltóságos ausztriai familiát az Ur Isten oly magna nimitással és Clementaival látogatta meg, hogy az kik szán szándékkal ő felségeknak vétettek is, azoknak vétkeket nem csak condonálták de sőt sok kegyelmességekben résztették.* Én is ily bizodalommal lévén, sem igazságomat, sem akármí állapotomat, kik ekkedig elmultanak, nem forgatván, teljes bizodalommal (Nsgd írása szerint) várom én is az ő felsége kegyelmességét.»

«Az mi az törökök dolgát illeti, vesszük az Nsgd írásából eszünkben, hogy követünket fel bocsátván, az törököktől való dependentiánkról plenarie ő kglmek által resolválljuk magunkat, *sőt az töröktől elszakadván, ő fsgének submittálnók magunkat országunkkal együtt* és így az keresztyénséggel egyet értvén, ő fel- sége kegyelmesen minden ellenségink ellen protegálna magunkat mind országunkkal együtt. Ha szolgáltunk az török nemzetségnek is usque ad aras de nem tovább, senki vétkül nekünk nem tulaj- donithatja.»

Biztosítja a nádort, hogy Erdély esendes, nincs mitől tar- tani s az oláh vajdák vesztég ülnek. Továbbá kéri, hogy «az ő fel-

sége jó egészsége felől is tudósítson bennünket, *hogy mi is az őfsge szerencsés életének örvendezhessünk*».

Utóirat, a fejedelem saját kezével:

«Nagyságodnak ilyen nagy sinceritását hozzánk megtapasztalván, nem türhetem, hogy én is rövid írásom által Nsgdhoz való igaz jó akaratomat meg ne jelencsem. Az én Nsgdhoz való jó akaratomról azért Nsgd így gondolkodgyék, valamig az magyar nemzethez, én hozzám is, mint igaz magyarhoz ezt az kijelentett nagy szeretetét comperiálom, elhigyje Nsgd akármí üdőben is soha egyebet bennünk tökéletességnél és igaz barátságnál egyebet (sic!) nem talál.» (U. o. fasc. 93. nr. 22.)

Kassa, nov. 9. Forgách Zsigmond a nádorhoz.

«Az kgd levelét . . . vettem, az tökéletlen Bethlen Gábor levele mássával egyetembe. Nám régen írjuk kgdnek, hogy Báthorinak nincs az törökkel jól dolga, azért méltó vigyázásban lennünk, mind azonáltal az Betlen Gábor levelének mint hihessünk, nem tudom. Félő, hogy csak próba képen ne írta vóna Betlen Gábor azt a levelet kgdnek, hogy expiscálhassa az kgd opinióját az erdélyi állapot felől és abból tovább is tanulhatna valamit. Ez levél írás, elhittem, nem is lett az budai pasa hire nélkül, ha kgdnek is ugy állja meg fogadását mint énnekem, ez olyan segítséggel jó . . . keveset örülhetünk neki . . .»

A végbeli vitézek fizetetlenek, pedig most nagy szükség lehet szolgálatukra. Utasítást kér a nádortól, hogy mi tévő legyen arra az esetre, hogy ha a török a király birodalmát békességben hagyja és csak Erdélyt rontja. Veszteg maradjanak e a hadak, vagy ellene álljon a töröknek? Mert ha veszteg marad, könnyen elvesz Erdély, és ha bele avatkozik, felbomlik a békesség. Két rossz közül a *kisebbet* kell választani, de bajos elhatározni, melyik a kisebb «mert ha az békesség alatt az török Erdélyt occupálja, az békesség eltelvén igen nagy veszedelme következhetik az szegény romlott hazánknak onnan, és a kevés békességnek annyi haszna nem kezd lenni a menyí kára, ha Erdélybe beférkőzhetik . . . az török. (U. o. fasc. 52. nr. 21.)

Szeben, nov. 25. A fejedelem a nádorhoz.

«Az mely levelében Nsgd azt írja, hogy *Bettlen Gábor* igen nagy készülettel vagyon és ellenünk mindent akar próbálni, kinek levelének mássát is ide küldötte Nsgd, melynek tökéletlen írására hogy megfelelünk, szükségesnek lenni nem itéljük, mert (hogy így kell írunk Nsgd megbocsássa) *az ebet arra tartják, hogy ugasson*, az áruló szolga is csak arra való, hogy jó tött urát rágalmazza és szidalmazza, noha csak heában, *mert az mely eb az napra ugat, frustra latrat*. Principis enim est bene agere et male audire. Az mi illeti az ő nagy készületit, el hittük, hogy oda föl az ide alá való állapotok felől az hírek mindenkor sokképen viseltetnek, de *Bettlen Gábornak* semmi módgya abban nincsen, hogy minékünk árt-hasson, mert az mely kevés gyülevész pandurság mellé atta volt is magát, az budai fővezér reájok irt s' mind eloszlottanak mellöle. De ha szintén azokkal reánk indult volna is, bár jól megnézte volna az utat, melyben Erdélyben bejött volna. Azt irhatom Nsgdnek, annyira való készületi vagyon, *hogy az tömösvári hostadban tekereg egy néhányad magával*, az kik valamire való szolgálai voltanak gratiáért most küldöttek be hozzánk, azok is elállottanak mellöle s' be jönnek. Nem hogy penig az törökök *Bettlen Gábornak* suffragálnának, de inkább az előbbeni ellenünk való cselekedetekről is igen mentik magokat és mind az portai fővezér s' mind az budai azt írják s' követek által izenik, hogy ő nekik sem hírek sem tanácsok nem volt benne, meg is irták minden felé az végekben, hogy sem *Bettlen Gábor* mellé sem máshová mi ellenünk segítséget ne adgyanak, de ha szintén valami módgya is volna benne *Bettlen Gáborra* minékünk illendő gondviselésünk vagyon, nem is tartunk igen sokat tőlle. Ennél egyebet a felöl az áruló felöl Nsgdnek nem irhatunk.» (U. o. 'fasc. 95. nr. 29.)

Szathmár, 1613 január 10. Dóczy András a nádorhoz.

«Megadák az Nsgd levelét mind az ő felsége levelével egyben, de ő fsge engemet ad sextum Epiphaniarum hivat Bécsben, immár penig ez terminus is elmúlt, más az, hogy nem hogy Bécsbe de

csak egy mélyföldre is innét az hajduk miatt ki nem mehetek, mert mostan is mind Zathmár, Ugoesa, Beregh és Zabolcsi vármegyéknek jobb részeiben vadnak az hajduk, a hol dülnek, fosztanak, prédálnak, embereket ölnek és minden iszonyuságot cselekesznek és noha az induciák végben mentenek, de emlékezzék reá Nsgd ez levelemre, valamig ezeket fegyverrel nem szállétják le soha ennek az földnek és Nsgdnak is állandó békessége és nyugalma miattok nem lészen . . . Ezt is akarván Nsgdnak értésére adni, hogy egy barátom nagy confidenter írja *Váradról*, hogy Báthory csak neveti, csufolja az induciákat, mondván ilyen beszédet, hogy hiszem reá vöm őket, az hajduk is nyilván beszélük, hogy tavasszal ha módgyok lészen benne, más transactiót szabnak előnkben. Így lévén az dolog, Nsgd bölcsen gondolkodhat is ezeknek hírek s áthatatosságok felől. Annak felette sokszor irtam Nsgnak ez praesidiumnak auctiója felől. Nsgdat mostan is kéréim, providáljon és mivel most fel megyen Bécsben, kérje ő fsgét, hogy augeállja ez praesidiumot és fizetésekét rendelje meg, kikkel egyben szolgálhassak ő fsgének és az ő fsge hivatit őltalmazhassam. Az kevés száz lovasok mond lovakat, szerszámokat az elmúlt erdélyi expeditioban elveszték . . .» (U. o. fasc. 61 nr. 19.)

Szeben, 1613 május 10. A fejedelem a nádorhoz.

«Római császártul ő fsgétől az mi fő követink megjövén, megértettük ő kglktől Nsgd hozzánk való előbbeni jó akarattját császár ő fsge előtt való dolgainkban mely nagy szeretettel continuálta légyen, kibin minekünk ennek előtte is semmi kétségünk nem volt. Az szent békesség és egyezés mostan immár tökéletesen végben menvén, annál is inkább várhattjuk az Nsgd hozzánk való jó akarattját. Az mi részünkről penig mi is minden üdöbéli Nsgd hozzánk való jó akarattjának hálaadó képen hasonlatos jó akarattal és szeretettel igyekezünk megfelelni.» (U. o. fasc. 93. nr. 25.)

Szeben, julius 7. A fejedelem a nádorhoz.

«Nsgdat erről akarók megtalálnunk, bizonyos helyekről adák értésünkre, hogy római császárnak ő fsgének hadai volnának az

Wágh mellett, mely had előtt *Kolonicz* uram volna. Azt is hallók, hogy Érsekujvárbá s több végekre is nimet praesidiumot vittének volna és az többibe is akarna ő fsge bocsátani. Mely praesidiumnak bevitele felől mi úgy értettük vala, hogy ő fsge megtalálta volt ez elmúlt pozsonyi gyűléskor az nemes országot és az ország be nem vötte semmiképen, mostan pedig az gyűlés után következék ilyen dolog. Mind az által noha minekünk arra az ő fsge dolgaihoz semmi közünk nincsen, nem türhetök, hogy Nsgdnak ne irnánk felölle, kérjük is Nsgdat, hogy informálljon bennünket, miben legyen az az dolog, kíválképen hogy *Szathmár*ra és egyéb helyekre is gyűjtik az hadakat, mind lovast, gyalogot és az hajduságot is esketik az Capitán uraim. Ez felöl külömb külömb értelemben vadnak némelyek és sok hírek is viseltetnek. Hogy pedig némelyikét az híreknek aperiáljam is Nsgdnak, ez két féle hirt folytatják leginkább, egyiket ezt, hogy az töröknek mi reánk való szándékát értené ő fsge és arról akar provideálni hogy megsegíthessen, ha az szükség kévánnya bennünket. Másikat ezt beszélük, hogy Sorban vajdát akarná ő fsge Havasalföldébe bocsátani s' azért gyűjteti ő fsge az hadakat. De mind ennek az két hirnek mi semmi fundamentumát nem látjuk, kiért kevés hitelt is attunk ez ideig neki, mindazáltal, minthogy Bettlen Gábor minden ellenünk való árultatásában megfogyatkozott az portán és ez ideig semmire nem vehette az törököt, mostan egy álnok stratagemat talált volt és sok hamis hirivel eláltatott némelyeket az passákban, hogy mi római császárt ő fsgét az végre találtuk volt meg követünk által, hogy negyven ezer embert kértünk ő fsgétől, kivel az török ellen támadgyunk, és Buda táján, egy néhány török baráttját mellé vevén, iratott velek maga mellett az vezérnek, hogy elhigye az Bettlen szavát, mert mind úgy vagyon az mint ő mongya. És az sok hamis hírekre való képest úgy értjük, igen vigyáz az török, sőt Nándor fejeváron alól, Szkender passával valami kevés török is vagyon táborba. És noha az portát mi is megtaláltuk követünk által és mind e hazugságát Bettlen Gábornak értésére attuk az vezérnek, mind izenetünk s mind egy néhány rendbeli irásunk által, mely követeinktől emberink megjöven hozzánk, igen bizatnak bennünket, hogy minden jó akarattal vagyon az vezér hozzánk és Bettlen Gábor semmit nem efficiálhat ellenünk, sőt rövid nap jó válasszal

is jönnek meg hozzánk : de mindazáltal, tudván az töröknek természetit és halljuk azt is, hogy rezgelődnek együtt is, másutt is, ahhoz képest mi sem akarunk vigyázatlanul lenni, hanem gondot akarván mind magunkra, országunkra viselni, megparancsoltuk mindenféle hadainknak, hogy mindenütt készen legyenek és bizonyos helyekre gyűljenek, hogy ha az szükség úgy hozza az első parancsolatunkra mindgyárt indulhassanak, a mely felé kívántatik. Interim végházainkat mind praesidiummal, éléssel és egyebbképen is építettük és illendő gondviselésünk van mindenfelé. Azért az minémü hireink vadnak, ahhoz képest akarok Nsgdat requirálnunk és megtudósitanunk. Az mostani állapotunk felől, azért Isten kegyelmességéből minékünk mindenfelé vigyázásunk vagyon és ha mi oly bizonyos hirt hallhatunk, Nsgdnak mingyarást értésére adjuk. Kérjük is Nsgdat szeretettel, hogy Nsgdnak is legyen oly vigyázása és gondviselése mindenfelé s' mi felénk is, hogy ha megtaláljuk Nsgdat az segítség felől, az confoederatio tartása szerint, jó idején elegendőképen megsegithessen bennünket. Némely nap értettük vala az Dóczy uram leveléből azt is, hogy az török igen rablott volna Szécsen táján, az ő felsége birodalmában, menyiben legyen azért ez rablás dolga és miképen gondolkodgyék Nsgd mind egyik, mind másik dolog felől, certificálljon Nsgd bennünket.»

Utó irat :

«Magyar országba levő kapitányoknak azt is megparancsoltuk, hogy soldot kiáltassanak és bizonyos számú hadat fogadgyanak mi számunkra, ha penig valaki erről Nsgdat megtalálná, vagy másképen magyarázná, Nsgd hagyja meg, ne tarcsanak ellent benne, ilyen közönséges jóra fogadhassanak, az minthogy az köztünk lévő confoederatio is felszabadította, hogy az vitézlő rendnek szabad legyen egyik országbul másikba szolgálni menni.» (U. o. fasc. 21. nr. 19.)

Vizakna, jul. 22. A fejedelem a nádorhoz.

Rakamazt 10 ezer ftban Thurzónak inscribálta. Az ős jószágát mind az öccsének Báthory Andrásnak engedte, de a többiről szabadon rendelkezhetik, *Ecsedet* is akármelyik szolgájának oda

ajándékozhatja. «Az mi az Bethlen Gábor felől való híreket illeti, bőségesen értjük, kihez képest mi is minden hadainkkal táborban vagyunk.» Kéri a nádort, hogy ne késedelmeskedjék a segítségküldéssel, legalább a végbelieket bocsássa el, hadd lássa a török, hogy Magyarországra számíthat. (U. o. fasc. 93. nr. 27.)

Szoboszló, júl. 25. Fekete Péter szoboszlai kapitány Forgách Zsigmondhoz.

«Irhatom Nsgdnak mint kegyelmes uramnak, hogy az török Lippa alá akart jöni, de megtért, Uj Palánkhoz szállott, hanem vigyázóba maradt egy pasa Temesvárnál. Az erdélyi fejedelem ő maga azt írja ide ki Váradra is, hogy Havasalföldében is nagy táborral vagyon Magyar Ogli passa Oroszcsiknál, az Uj Palánkhoz ment tábor is oda akar menni ahhoz, onnan akarnak Erdélyre jöni. Avval az Uj Palánknál való táborral vagyon *Bethlen Gábor* is; ez jövő Hétfőn indul meg onnét mind az vármegye, mind pedig az erdélyi fejedelem birodalmából Erdélyre. Azt is hozák onnan alól is, hogy Szolnokhoz akar szállani az eгри, pesti és budai török, senki nem tudgya mi szándékok, tudgya Nsgd az török állhatatlanságát, hanem Nsgd mi róllunk is viseljen gondot, mihez tartjuk magunkat.»

Utóirat:

«Az tatár is elérkezett Bettlen Gábor mellé, de nem tudgyuk mennyi száma lehet, mert az lippaiak harezolnak is már velek. Más is az Temesvárnál való pasa népével is gyakorta vonszák egymást. (U. o. fasc. 52. nr. 22.)

Szathmár, aug. 29. Forgách Zsigmond a nádorhoz.

Rhédey Ferencz gonosz híreket ír, bár azzal biztatják magukat az erdélyiek, hogy ellentállhatnak a töröknek, de ő nem látja módját, mert a vármegyék lassan gyülekeznek, nem is elegendők a török ellen. Az a hír, hogy Erdélyország, a fejedelem tudta nélkül követeket küldött *Magyar Ogli* vezérhez, 50 ezer frtot s azon felül *Jenőt*, *Lippát* és *Váradot* ígervén, ha békében hagyja, de Forgách nem hiszi, hogy elfordíthatnák magukról a veszedelmet.

Kéri a nádort, hogy sűrgesse a vármegyéket és a császárt is találja meg, hogy küldjön pénzbeli segedelmet, melyből valami mezei hadakat fogadhassanak, mert ha az török Várad felé száll, az egész földet bizonyára meghódítja. (U. o. fasc. 50. nr. 28.)

Kassa, szeptember 8. Forgách Zsigmond a nádorhoz.

Az erdélyi fejedelem követe *Cserényi Farkas* érkezett hozzá. Azt írja Báthory, hogy a török begler békséget akar csinálni Erdélyből Moldvával és Havasalföldével együtt. Annak okáért «nem csak imilyen, amollyan segítséget kellene adni, hanem ugyan valóba oly derekas segítséget, az kivel az ellenségnek ellent állhatnánk . . . Azért kd találja mind az odaföl való vármegyéket s' mind egyéb szomszéd országokat, meg az derekas erő és segítség felöl» mert ha Erdély elfoglalják azután Magyarországra kerül a sor. A vármegyékkel nem képes boldogulni, eszökbe sincs, hogy kiállítsák a köteles hadakat, a nádor küldjön kemény parancsolatot reájok. Az urak és nemesek is mind fejenként táborba szálljanak. Legjobb volna, ha a király pénzt küldene, legalább ötven ezer forintot, mert abból lehetne hadakat fogadni; ha pénz és fizetett had nincsen, hiába minden jó akarat. (U. o. fasc. 50 nr. 29.)

Várad, október 9. A fejedelem a nádorhoz.

Illustrissime domine affinis nobis observadissime Salu-tem etc.

Hisszük azt, hogy Nagyságodnak értésére aggyák az mi ide ki való jövetelünket, de az mint mindenütt szokott afféle állapot lenni, hogy különb különb híreket hordoznak, akarók mi is Nsgdnak bizonyosan értésére adni, látván az töröknek, tatárnak és az oláh vajdáknak Erdélyben felesen való bejöveteleket, kik ellen mi is illendő készülettel voltunk, igyekezvén hazánk és személyünk méltó oltalmazására, kinek ellene is állhattunk volna, ha az Nsgd egynehány rendben irattatott levele és izeneti nem érkezett volna, de a közben találta az Nsgd levele és izeneti is hogy mig az római császár ő felsége és Nsgdnak segítsége mellénk nem érkeznek, addig az töröknek derekas harczot ne adnánk, mely Nsgd jó teccé-

sének egynehány okokért méltónak itéltük magunkat rendelnünk. Előttünk hordozván azt is hogy az szent confoederatiónak kötelessége az fejedelmek között mit kívánjon, mely confoederatiók az Istennek színe előtt állandóképen szoktanak lenni, de az jó szomszédságnak tisztí is azt kívánnyá minden keresztyén fejedelmektül, kiváltképen mikor oly ellenségtül háborgattatik valamelyik, az ki mindeniknek ellensége, *vagy az ki ennél is nagyobb valamely keresztyén fejedelmet más keresztyén fejedelemhez való jó akaratért akar az idegen nemzetség megháborítani*: az olyant mind az keresztyén dolognak jó indulattyáért, mind penig azért, *hogy nem magáért hanem másért szenved valaki*, méltó megsegíteni teljes és derék erővel. Csak ezekért az okokért is, de az kötelesség is ugyan ezen dolgot urgeállja és méltán is, minthogy az confoederatio, jó szomszedság és keresztyén indulat azt érdemli egymástul. De az ki legnagyobb mikor a veszedelem közönségesen impediállja mindkettőt, *communi hosti communibus viribus est occurendum*. Tudván az Nsgd böles és okos ítéletét, hisszük azt hogy Nsgd elegendő ratiókkal gondolkodott és gondolkodik felöle, kiváltképen az nyilván lévén Római császárnál ő felségénél s Nsgdnál is, hogy ez az mi ellenségünk mi reánk semmiért egyébért nem jött, hanem hogy magunk keresztyén indulattyából és az Nsgd sokszori intéséből római császárral ő felségével és Magyarországgal confoederáltunk, kit Nsgd jól tud hogy valameddig minekünk római császárral ő felségével és Magyarországgal derekas confoederatiónk nem volt, nem hogy minket az török megbántott volna akármely nemzet és fejedelmek instantiájára is, de még minden ellenségünk ellen minden segítséggel volt, kit Nsgd maga is láthatott és jól tudhat sok üdötöl fogva. Tudgya azt Nsgd mint sollicitáltuk mint Nsgdat, Nsgd után való tisztviselőket és az egész vármegyeket is, idején való megsegítésünk felöl, ki hogy ennyire haladott, rajta sokat busulván nem tűrhetők hogy Nsgdnak értésére ne adgyuk.

Bizonyosan atták értésünkre mind az fővezér és utánna lévő vezérek fő követünk által s' mind penig Zkender pasa Erdélyben bejöveteli után attá értésünkre, az római császár ő felsége portára beküldött főkövete Nigron, az confoederatio után mit tractált légyen az portán mind személyünk s' mind birodalmunk ellen, rövi-

deden akarok Nsgdnak értésére adnunk, hogy mélytalan szenvedő bántásokról Nsgdat certificálljuk.

Elsőben azzal kínálta Nigron az török császárt, római császár ő felsége nevével hogy csak engedgye neki Erdélt, minden esztendőnként ugy szokott adaját duplummal beszolgáltatja és Erdélyből az örökös frigyét vele megtartja, mert elsőben két esztendeji adaját egyszeremind meg aggya és egyébben is mindenekben az jó szomszédsághoz tartja magát. Erdélyért Jenőt, Lippát és Vácot is mingyarást az török kezében adgya ő felsége minden haladék nélkül, hogy penig jobban véghez vihesse azt, ő felsége az fővezérnek Nazuff passának ebben való törekedéséért az török császárnál hetven ezer tallért ígért Nigron. Csak az Nazuff passánál törekedőnek is Zkender passának ezekért hét ezer tallért ígért ugyan Nigron. Ezeknek megadására és véghez vitelére plenipotentiáját is megmutatta az fővezérnek, sőt az mely leveleket ő felsége irt volt az angliai és velencei követeknek, azt is megmutatta az fővezérnek, mely azt continentálta, hogy valamenyi pénzt kér tőlük római császár ő felsége adós levelére, az felül megirt dolgoknak véghez vitelére szintén anyi pénzt adgyanak és szerezzenek mástul is neki kölcsön, kit római császár épen és egészen megad nekik. valakiktül az pénzt megkérhetik. Kinek csak hallása is confoederatiónk ellen, az mi igaz, jó akartunkért minémü nehéz lehetett, avagy mostan is lehet Nsgd könnyen megítélheti, ezeket főkövetink által az vezérek bizonyosan atták értésünkre. Praetendálván azt is, hogy valameddig Erdélynek libera electioja fennáll és személyünk az fejedelemségből nem moveáltatik, addig az két császár között az békesség semmi uton meg nem tartathatik, sőt az egész Confoederatiót is rendszerént felvévén, mint magyarázta legyen személyünk és országunk veszedelmére, az is nyilván vagyon nállunk. De Zkender passa Erdélyben be érkezvén, ő is az szerént de verbo ad verbum ennél sokkal bővebb beszéddel adá értésünkre, sőt az mi követünknék Konstantinápolyból kiindulása után, ugyan ezen dologról az minémü levelet irt Nigron Zkender passának, az mi hozzá küldött követünknék in specie megmutatta, hogy nem csak ott benn az Császár portáján urgeállja ugyan ezen dolgot Nigron, hanem még ide az mi országunkban is sollicitálja Zkender passát, ugyan ezen felül megirt sok ígéretekkel. Ki minémü nehéz

lehesen minekünk minden okadás nélkül, keresztyének is lévén s' confoederatióink is lévén, ez széles világon minden jó itéletü emberek könnyen gondolkodhatnak felölle, holott még az török nemzet is (ki az keresztyénséghez való szeretetünkért mostan ellenségünk) lelki ismeret szerint szánakodó és idegen itéletet tött és teszen ez dolog felöl és csudával hozza elő az keresztyéneknek egymáshoz való idegen és csodálkozásra méltó cselekedeteket, holott ők ezt egymással csak az religióért sem cselekeszik, nem hogy confoederatiójok ellen cselekednék egymással. Láttja Isten Nsgdnak igaz szivbül írjuk, hogy mi errül nem hogy gondolkottunk volna, de még csak vélekedésül is elménkben sem bocsátottuk. Sőt minthogy Nsgd az keresztyénséghez való jó akaratra bennünket gyakorta kért, melyet mi megfogadván, tudgya Nsgd hozzá mint ragaszkodtunk és tölle mit reménlettünk. Azultátul fogva magunkat tisztán és makula nélkül ugy viseltük, hogy nem hogy emberek lehetnének idegen itéletet felöllünk de az Istennek szent angyali lehetnek mindon synceritásunkról való bizonyosságunk, ugy hogy az mi hitünket igen igazán és makula nélkül megtartottuk, ki ellen ha mi véteni akartunk volna, im mi Nsgdnak annak minden mód mutatását mint jó akaró atyánk fiának bizony syncere és igazán megírjuk.

Mikor főkövetünket az török császár portájára bebocsátottuk volna, az sok reánk való illetlen és hamis irásoknak aboleálása után fejedelemségünkben hittel confirmálván kirül levelünk is vagyon, ezt az mi ellenünk való hadat nem mi reánk bocsátották ki, hanem mi mellénk, ha minket az mi hittel tött confoederatióinktól és keresztyén indulatunktól elszakasztván, az császár és magok akarattyára vonhattanak volna, higye meg azt Nsgd hogy nem csak az Bocskay állapottyát de annál nagyobbat akartak és most is akarnának általunk indítani. Elsőben ugyan magunk főkövete által az portáról az fővezér az magyar királysággal kínáltak és kínálnak most is bennünket. Ennek pedig ilyen módját mutattyák, hogy se nemességet se egyéb hadakat Erdélyből ki ne hozzunk, hanem csak fizetett haddal legyünk, kiknek fizetésekre most elsőben mingyárást száz ezer aranyat adnak és az hadnak véghez viteléig mind continuállják. Ezt az két török hadat is, ki most Erdélyben vagyon, mind az moldovai és havaseli vajdákkal egye-

temben mingyárást mellénk agyják. (Itt úgy látszik egy egész ív hiányzik a levélből) — — — — —

— — — — —
 hogy Nsgd ő felségének küldgye meg levelünket, melyben kérjük ő felségét hogy derekas segítséget bocsásson mellénk késedelem nélkül, az minémü dolgokat ő felsége levelében csak attingál, hogy Nsgdra bizott, arra mi Nsgdnak resolváltuk magunkat. Irja császár ő felsége hogy Nsgdnak megparancsolta az mi derekas megsegítésünket, mi is felette kérjük Nsgdat, im az vármegyéket is ujobban megtaláltuk felölle, ő kigyelmeknek szóló levelünket is küldözze meg Nsgd. Ha miben minket is Nsgd megtalál, az mi jó akaratu atyafiságunkban meg nem fogyatkozik. Minthogy penig értjük hogy mások is kívánnak császártul ő felségétől segítséget, kérjük Nsgdat hogy az mely segítséget iderendel Nsgd, azt ne mások mellé, hanem tulajdon magunk mellé rendelje Nsgd, mert az mások dolga csak reménség, de mi naponként valljuk az károkat az ellenség miatt. Ezek után éltesse Isten sok esztendeig jó egészségben Nsgdat. Datum in arce nostra Várad die 9. mensis oktobris Anno 1613.

P. s. Mivelhogy penig az dolog késedelmet nem kíván, Nsgdat kérjük, emberünket ne késlelje Nsgd. *Nádasdy Tamás* és *Teörök István* uraméknak irtunk, hogy alá jöjjenek mellénk, tudván hogy az confoederatióznak ellene nincsen. Nsgdat kérjük ne tareson ellent benne, ha penig Nsgd hadakat rendel mellénk, rendelje ugyan ezeket, minthogy ismerősink is ő kglmeket.

Illustrissime Dom. Vestrae

servitor et affinis addictissimus

Gabriel princeps mpr.

Kivül. Illustrissimo domino Comisi Georgio Thurzo de Bethlen ffalva regni hungariae palatino etc. et.

(A nádor okt. 21-én Galgóczon vette).

Thurzo lát fasc. 95. m. 35.

Várad, október 10. Báthory Gábor Dóczy Andráshoz.

Gabriel dei Gratia Transylvaniae Valachiae Transalpinæque Princeps etc.

Spectabilis ac Magnifice domine Amice et vicine nobis obser-

vandissime salutem etc. Hisszük azt hogy kgdnél nyilván vagyon minémü okokért kellett legyen minekünk országunkból ide váradi házunkhoz jönnünk, mivel hogy az ellenség hazánkban éget, rabol, kit miért cselekedgyék akarok kgdnek értésére adni. Mivel hogy minket maga akarattyára nem vehetett, az római császárral ő felségével és Magyar országgal való conoederatiókat meg akarván tartanunk, oka az hogy mi ellenünk cselekszik, mert az minémü dolgokat mi tőlünk kíván vala, azt mi sem az keresztyén jó indulathoz sem az szent confoederatióhoz illendőnek nem iteltük és római császárnak ő felségének sem az keresztyénségnek Magyarországgal egyetemben véteni nem akartunk, melyet mi töllünk az török . . . akadályos dolgokkal kíván vala. Ezért jött ilyen okadás nélkül szegény hazánk és személyünk ellen is. Mi is azért bizván császár ő felsége jó akarattyához és ő felségével lött szent és jó végezésünkhöz is Magyarországgal egyetemben, vöttünk azért ki egészen hadainkat kár nélkül és hozván hogy az ő felsége segítségünkre rendeltetett hadait több helyünnen hozzánk igyekező hadakkal egyetemben mellénk véve, hazánkra illendő gondot viselhessünk és ellenségünkre mindgyárást megtérjünk. Mely ellenség kiváltképen mi reánk azért jött, hogy római császárnak ő felségének és keresztyénségnek és Magyarországnak jó akarói vagyunk, mert ha mi az török kívánságának az keresztyénség és kiváltképen Magyarország ellen engettünk volna, nem hogy megháborított volna de . . . pénzzel, néppel örömet segített volna. Mivelhogy azért Császárhoz ő felségéhez és Magyarországhoz való szeretetünkért szenvedgyük az mostani kárt, az mely hadakat mellénk mostan rendelt kgd egész országul és az mely fizetett hadak is azonkívül is ott kgd környül vadnak, kérjük kgdet szeretettel hogy azokat is mingyárt bocsássa mellénk hogy azt az commune incendiumot ki most az mi hazánkon vagyon olthassuk együtt. Azt bizonyosan el hívén kgd hogy az mi szegény hazánk veszedelme az egész keresztyénséget de kiváltképen Magyarországot concernálja, kinek jól végére mehetett kgd eddig bizonyosan. Az segítséggel penig kgdt kérjük semmit ne késsék, hogy idején korán viselhessünk illendő gondot az keresztyénséges jóra. Kgd is az miben minket megtalál az mi atyafiságunkban és szolgálatunkban

meg nem fogyatkozik. Éltesse Isten jó egészségben kgdet. Datum
ex arce nostra Várad die 10. mensis oktobris Anno 1613.

Spect. ac. Magn. D. V.

ad serviendum paratissimus
Gabriel princeps.

Másolat.

Thurzó lt. fasc. 94. m. 27.

Várad, október 16. A fejedelem Forgách Zsigmondhoz.

«Az kgd levelét nekünk Abaffy Miklós uram megadá, melyből megértettük az kgd felőlünk való szánakozását, kit kgtül jó néven veszünk, de itéljük ezt magunkban, hogy mi egész keresztyénséghez való állhatatos szeretünkér nem szánakozásra, de sőt méltó dicséretre méltók volnánk, holott az nyilván vagyon mindeknél, hogy mi ezeket országotól római császár ő fségeért, kgtékért és az keresztyénségért szenvedgyük, kgteknek mi igaz fœdusunkat meg nem akarván állani véteni akartunk volna, ez rajtunk és országunkon esett veszedelmet könnyen elkerülhetjük vala, sőt ha mi ezekre nem nézvé, ellenségünk kivánságának kedvezni akartunk volna, nem kisebb de sokkal nagyobb dolog következett volna, hogy sem mint Bocskay idejében, de ne adja azt az Isten mi nekünk, hogy magunk nemzete, császár ő fsge és az keresztyénség ellen fegyvert fogjunk. Most is ha minket az az igaz keresztyénséghez való observantiánk nem viselne, dolgunkat könnyen helyben állhatnók, az mint világosan és bőségesen Palatinus uramnak is adtunk (értésére?). Hisszük pedig, hogy ő nsga mind császárnak ő fsgének mind pedig kteknek minden állapotunkat ez ideig elégségesen értésére adta. Minthogy azért immár ide ki létünkben is császárnak ő fsgének két rendbeli levele is érkezett hozzánk, kikben jelenti, hogy az confeoderatiónak continentiája szerint mind Palatinus uramnak s mind kgteknek mellénk való derekas segítség felöl immár egynehányszor parancsolt, az mint azért kgd is írja, hogy hadakkal lévén *Zerencshez* (?) szállott volna táborban, kérjük kgdt szeretettel sőt az köztünk való szent confeoderatiónak erejével kénszeritjük is okvetetlen és haladék nélkül hadait bocsássa mellénk és tovább ne késleltesse kgd. Mert hogy

mi Váradhoz szállottunk is, oka csak az, hogy az confoederatióhoz akarván magunkat tartani mind császár ő fsge akarattyából s mind Palatinus uram intésibül hogy az magyarországi segítséget megvár-
nánk és velek megegyezvén, ugy indulnánk ellenségünk ellen con-
junctis viribus.»

«Azért hogy kgd minket arra int hogy Váradrul is eltávoznánk magunk személye oltalmáért és *Huszthoz* szállanánk, azt szintén nem követhetjük, holott, az mint mondánk, ide sem jötünk volna, ha az megjelentett okok és keresztyénséghez való szeretetünk nem viselt volna. Sőt ha csak az magunk személyéről való gondviselést viseltünk volna előttünk vagy most is viselnénk és nem az confoederatiónak hivatallyát, s az egész keresztyénséghez való szeretetünket, az mint hogy az előtt könnyü volt volna, mostan is magunk személye felől könnyen gondot viselhetnénk. *Valami azért következik, az minden dolgoknak az végit itt akarjuk megvárni.* Mivel hogy azért császárnak ő fsgének is mellénk rendelt segítségének Abaffy Miklós urammal, az előljárója érkezett, lengyel hadaink is Máramarosban vannak, kgdet még is szeretettel kérjük, mindenekfelől jól gondolkodgyék, tovább immár ne halaszsa, hanem ha szinte maga személye szerint kgd nem jőne is, az hadakat mingyárást bocsássa mellénk. Mert ha kgtek miatt országostul dolgunkban mégis megfogyatkozunk, mint az szent isten én emberek előtt tudománt tészünk, se országunk se kgtek se penig az keresztyénség következő veszedelmének oka nem leszünk. (U. o. fasc. 55. m. 28. Másolat.)

Kassa, október 17. Forgách Zsigmond a nádorhoz.

Búsul, hogy az Erdélyben tartózkodó törökök Magyarországot is megrabolják. A nép megbódult, fut, költözködik, semmiféle had nincs a keze alatt, bezzeg örömet befogadnák most a német segítséget. Küldjön Thurzó legalább ezer vagy kétezer embert, hogy oltalmazzák az országot, ha az ellenségnek valami indulatja volna. Ő mindenkor kész hazájának szolgálni, ha van kívül, de most még *Nagy Sándor* is hiába támadna föl, had nélkül semmire se mehetne. «Az mi penig az táborban való szállást illeti, bizonyos dolog, hogy affelől is nem kicsiny gondolkodásban vagyok. Mert ha ki szállok

az vármegyékkel együtt, ottan mingyárást incitálljuk ennél is inkább az törököt ellenünk. Ha ki nem szállunk is, az is elég veszedelmes, mert kit Isten eltávoztasson, hazánkban ha valami veszedelem esik s' ki nem szállunk, mindgyárást reám vetnek, hogy ha kiszállottam volna s' vigyáztam volna, ez nem történt volna. Mindazáltal immáron ugyan ki szállok *Mérához*, az vármegyék hadait is odahivatván és ott beszélgetvén az vármegye főnépével s' az urakkal is kik ott lesznek, irok onnan az passáknak, hogy hallván Erdélyből való kijöveteleket nagy török haddal, nem tudtam mire magyarázni, kellettött azért össze gyülnünk, *de semmi gonoszra ezt ne magyarázzák, határunkban lévén, mert mi az békességhez tartjuk magunkat* s' talán evvel is gonosz szándékoknak elejét vehetjük. Biztosítja Thurzót, hogy az ő jószágára nem szállít hadakat, és azon igyekszik, hogy legalább a szüretet békességben végezhessek. (U. o. fasc. 50. m. 30.)

Varad, október 19. Abaffy Miklós a nádorhoz.

„Kegyelmes uram, akarom Nsgdat az itt való állapotainkról tudósitanom. Én immár *negyed napja* hogy itt vagyok ő felsége mellett, mivel maga azt kívánta, hogy mellette legyek, de azoltátul fogva én velem semmi derék dologrul nem szólt, sőt az mint eszemben veszem erdélyi híreket is nem igyekezik én velem közleni, szépitvén én előttem dolgait és biztatván magát, ha az confederatio szerint Nsgd országul nem segíti az ő előbbeni állapotjához, tehát ő is mást gondol. Én egyebet nem irhatok Nsgdnak, alig várja Nsgdtul az választ, minden igyekezeti az, ha láttja hogy az keresztyén fejedelmek mellette nem fognak, tehát töröknek keresi kedvét és ugy is be akar menni az fejedelemségre, félek attól kegyelmes uram, valahogy az törökkel való megegyezése ne legyen Váradnak veszedelmével. Azért kegyelmes uram, idején kellene azon lenni, hogy ezt az erős végházat ne ejtenők török kézben. Én azon vagyok, ha reánk jönnek az törökök, ha be bocsát hadammal a várban, be megyek s az mint az Ur Isten hozzá segítene, azon lennék hogy török kézbe ne esnék az végház, mert én által láttam kegyelmes uram, nincs semmi mód abban, hogy ezt bevitethnők, az kolcsos városok is elállottak e mellől és oly fogyatkozott

állapottal vagyon, hogy nem tud mely felé kapni. En persvadealom vala neki, hogy látván az hatalmas török császár Erdély országgal egyetemben ellene támatt, ne kapna azon az elpusztult, romlott országban, elégednék meg Magyarországi uraságán. A mint érttettem Géczy Andrástól elsőben teczett az én tanácsadásom, de afféle rossz ifju nyalkák abból kiverték és most mind más a szándékja, a kiből országunk veszedelme következik».

«Ha penig Nsgd megsegíti, ugy is az magunk országunkra esztendőre nagy veszedelmet hozunk, nem volna jobb kegyelmes uram valami bizonyos fő emberek által ezt az fejedelmet megtalálni és lekötni, maradna magyarországi uraságában? De ahhoz is ugy kellene Nsgdnek kezdeni, hogy ha arra nem állana, az mint nehezen is hiszem, hogy arra álljon, *lenne akkor módunk, hogy ne engednénk az törökhöz állani*, mert ez az maga gyalázatját nemzete veszedelmével is helyre akarja állatni elébbi állapottyát török segítség által. Az minémü lengyel hadakat vár, azoknak Máramarost kötötte valameddig meg nem elégíti az ő szolgálattyokról, mind addig birhassák.»

«Erdélyben fejedelem választásnak napja volt 17 októbris, akkorra hirdette az országot Szkender passa. A kolozsváriak az tessalonikai passát, ki zálog volt, az vezérnek ki atták, az mint beszélük azok, kik Erdélyből szaladnak, az egész Erdélyben nehezen maradt tiz falu, kolesos városokon kívül, kit el nem égettek az számtalan rabnak, asszony állatnak, gyermeknek iszonyu sikoltások, azt beszélük felyül haladgya az egyébb sokaságu egyben gyűjtött oktalan marháknak ordításokat. Most ilyen hireink vadnak, Tömösvárhoz gyülekezik a török, abban az itéletben vadnak ide az emberek, hogy mi reánk jó és felkeres itt bennünket. Én semmi jó rendtartást és vigyázást itt nem látok, félek e mellett szégyen vallástól. (U. o. fasc. 37. m. 22.)

Kassa, október 20. és 22. Forgách Zsigmond a nádorhoz.

Másolatban küldi Báthory levelét, melyben a segítséget sürgeti, de magának sincs semmi hadi népe. Különben már *Szkender pasa* is fenyegetőzik. Megirta neki, hogy az erdélyiek más fejedelmet választanak, de ő maga nem marad benn az országban, hanem

fölkeresi Báthoryt. A fejedelem lengyel segítségre is számít, de hiába, mert nem gondolja, hogy a lengyel miatta felbontaná a törökökkel való békességet. Váradra minden órán várják az ellenséget. (U. o. fasc. 50. m. 31. és 55. m. 28.)

Kassa, október 26. Forgách a nádorhoz.

«Báthory mostan Váradon vagyon, nekem gyakorta irogat onnan és kér igen azon leveleiben, hogy az segítséget ne késleljem, hanem siessek elküldeni. De micsoda segítséget adhassak én innen, nem tudom, mert ő fsgének itt semmi fizetett hada nincsen, az vármegyék az kiket attak azt Abaffy urammal együtt oda küldöttem Báthory mellé, de azt igen kevesli és kevés is annyi számu és olyan derekas ellenségnek hada ellen.» Kéri a nádort, hogy küldessen a vármegyék áttal *hópénzt* az Abaffy vitézeinek, mert attól lehet tartani, hogy vissza jönnek, minthogy Báthory több hadai is eloszlottak. Akkor aztán Várad is könnyen az ellenség kezébe kerülhet.

«Báthory igen szitkozódik és fenyegetőzik, hogy ha derekas segítséget nem küldnek melléje, oly dolgot cselekszik, a melyen minden embernek gongya következik és csodálkozni fog rajta. Nem is kételkedem penig benne, hogy ex desperatione valami oly hazánk veszedelmére és romlására való dolgot ne indicson és azért én, ha volna kivel, örömet kész volnék megsegítenem, de nincsen senki. Nám eleget könyörgék, instálék, sollicitálám, hogy ő fsge külgyön vagy pénzt vagy népbeli segítséget, de sem egyik sem másik nem lön. Im mostan értem az ő fsge leveléből, hogy az ezer lovasra és ezer gyalogra való pénzt megindította ő fsge, a melyet bizony ennek előtte régen el kellett volna küldeni, mert miolta egyben gyüttettük volt ide azokat az katonákat immár vagyon egy egész hólnapja, és azt gondolván, hogy csak szóval tartjuk őket, ki imide, ki amoda széllel eloszlottanak . . . Eddig csak temporizáltam a ki szállás dolgából, akarván az töröknek reánk jövését eltávoztatni, de ha Váradhoz érkezik a török, kételen ezen kevesed magammal is ki kell szállanom, hogy vagy Váradnak veszedelme ne történjék vagy rablás miatt ez a föld el ne pusztuljon . . . Értem azt is . . . hogy . . . írja azt is kgd hogy Zkender passának semmi

lány és gyenge szót nem kell adhi, *de akárminémü haragos szókkal irunk is, avval igen keveset ártunk neki . . .*» (U. o. fasc. 52. m. 24.)

Forgách Zsigmond most az egyszerű fején találta a szeget, ámbátor maga is fölöttébb szeretett *pennával viaskodni* és mikor a csatatéren kudarcot vallott — a mi bizony elég gyakran megessett rajta — *Hannibált* és a világbíró *Nagy Sándort* hívta tanubizonyoságúl, hogy ő nem oka semminek. Mert irhatott ugyan Szkender pasának a nádor és az országkapitány akármilyen dörgelemes levelet, ügyet se vetett az reá, hanem végezte a maga dolgát. De minekutánna az ország elbucsuzott Báthorytól és a rendek 1613. október 23-án Bethlen Gábort választották uruknak, az új fejedelem okkal-móddal *kibeszélte* a pasát Erdélyből, és csak annyi török-tatár had maradt mellette, a mennyivel Báthorynak szükség esetén megfelelhett. A versenytársak között azonban nem került kardra a dolog, mert október 27-én *Abaffy Miklós* és czinkostársai Báthory életét már kioltották. Dóczy András, szathmári főkapitány sietett tudatni a nádorral az *örömhirt*», Abaffy pedig személyesen kereste fel őt, és — mint *november 3-án írja* Thurzó György Dóczynak — «volta képen mindeneket megjelent. Ha az körösztyénységhez gonosz igyekezettel volt, *az magyar nemzetnek és hazánknak javára lett ily véletlen halála*, holott az Ur Isten afféle gonozságot igyekezetekben csodálatos móddal mindenkor megszokott zabolázni sőt afféle kegyetlenek életinek soha nem volt, nem is léssen jó végek.»¹⁾

A nádor most úgy írt, a mint érzett és gondolkodott. Világéletében gyűlölte Báthoryt, bár az utolsó időben szoros politikai barátságban voltak, s a fejedelem egy alkalmat sem mulasztott el, ha valamiben kedveskedhetett a hatalmas urnak, a kit Isten után legjobb akarójának tartott.²⁾ Viszont a nádor is mindenképen segítette támogatta volna, már csak azért is, mert elég eles esze és tapasztalata volt ahhoz, hogy Bethlen Gáborban fölismerje a veszedelmesebb ellenséget. De az ő keze meg volt kötve, tartott az

¹⁾ Országos levéltár. Dóczy cs. ltára.

²⁾ Gyakran ismételteti ezt leveleiben, 1612 nov. 28. írja a nádornak, hogy azon *«kisdal ajándékokskát»*, a mit küld neki fogadgya atyafiságos szeretettel. (U. o. fasc. 93. m. 23.)

udvartól, a hol a papok *Forgách Ferencz* kardinalis, meg *Khesl* hitelét és befolyását már teljességgel aláásták. *Forgách* november 2-án még nem értesült a váradi gyilkosságról és *Zsigmond* öcséséhez írott levelében a maga szokott indulatosságával, zabolázatlan szenvedélyével támadja meg a nádort, a *kinél háládatlanabb és istentelenebb nemzetséget soha nem látott.*¹⁾

«Ez az *Báthory* — úgymond — mindenkor veszedelmünkre volt és ő felsége soha gonosznál egyebet nem vett tőlle, félek rajta, hogy ezután is, valamig él kárunkra leszzen, mert addig piszkálja *Palatinus* az törököt, segítségeket küldözvén *Báthory*nak, hogy reá megyen . . . és az felföldön nagy rablást tészen. *Soha bizony az rossz Báthorynak Erdélyi meg nem venném, hanem más jámbort provideálnék bele és az törökkel accommodálnám a dolgot.* *Palatinus* ex practica cum *Bathoreo* igen akarná talpra állítani és nem gondol vele, ha minket elveszt is és az törököt mi reánk convertálja.»

Irja továbbá, hogy a nádor a lőcsei gyűlésre ötet is meghívta, de bizonyosan tudja, hogy nem arról fognak tanácskozni, hogy a német hadakat befogadják, hanem másban törik a fejüket, pedig ezt a király kedve ellen cselekszik.²⁾

Abaffy Miklós *Thurzó* udvarából *Tokaj*ba indult és innen *Váradra* szándékozott, hogy azt jó szerével a királyhúségre hajtsa. De ez alatt megzendült a *Báthory* halálán szánakozó vitélő rend, fenték a fogukat a gyilkosokra, s a szerencsétlen fejedelem testvéröccse *András* megakarván boszulni bátyját, állítólag embereket fogadott, hogy *Abaffy*t útközben megöljék. De szolgálai figyelmeztették s ezért *Nagy-Lehotán* megállapodván, *1613. november 20-án* kelt levelében megírta a nádornak, hogy mi készül ellene, egyszersmind tudatta vele, hogy az a hír van elterjedve az országban, mintha *Báthory*t a király és a nádor ölette volna meg. Hanem hát — ekképpen dicsekedett tovább — majd ott lesz ő az országgyűlésen, és ha szóba kerül a dolog, be fogja

¹⁾ Különösen az fájt az érseknek, hogy a nádor adót követelt tőle a hadak tartására s mivel nem akart fizetni, biztatta a vármegyéket, hogy duljanak és birságotlanak a jószágán.

²⁾ A levél kelt *Tavarnokon* 1613 nov. 2. (*Nemzeti muzeum. Forgách levéltár.*)

bizonyítani, hogy nem a császár, nem is a nádor «*hanem az maga nyelve vallása és fenyegetése hozott veszedelmet*» Báthory Gáborra.¹⁾

De Thurzó György, a ki tökéletesen ártatlannak tudta magát, büszkén, nyugodt lélekkel visszautasította az orgyilkos pártfogását, ő róla fel sem tehető, neki nincs oly *gonosz lelkiösmerete*, hogy akárkit is, annál inkább pedig egy fejedelmet törvénytelenül igyekeznék elveszteni . . .

Abaffyt érzékenyen találta a dőfés, válaszában keservesen panaszkodik, hogy minden reménységét és bizodalját a nádorban vetette, hogy általmazni fogja azok ellen, a kik őt egy latornak haláláért, nemzetéhez megmutatott jámbor, hív szolgálatáért halálra kergetik. És ime, Thurzó, azokkal együtt, a kikkel Báthory halála felől egy értelemben volt — gonosz lelkiösmeretű embernek tartja őt. Nem érdemlik meg ezt a vádat, mert — úgymond — a kik tudták a fejedelem istentelen, gonosz szándékát,²⁾ «*azt találták és azon állottak meg, hogy jobb egy személynek, a ki nagy veszedelemben igyekezett ejteni nemzetségét és hazáját — meghalni, hogy semmint igyekeztit véghez hagyni vinni és annak utánna nemzetünk, hazánk veszedelmét nézni.*»

«*Kegyelmes uram, mind azoknak, mind énnekem jó lelkiösmeretünk ezt diktálta . . . támasztom az igazság szerető Istenre és az Nsgd bölcs ítéletire, reménlem igaz igyemben Nsgd lészen általmazmam . . .*»³⁾

Hogy az igazság szerető Isten megítélte és Thurzó György nádor legalább a világ előtt kárhóztatta a gyilkosságot, az kétségtelen, de az is bizonyos, hogy Abaffynak soha egy haja szála sem görbült meg Gábor fejedelem halála miatt, sőt jutalmat várt és alkalmasint kapott is az udvartól akkor, mikor czinkostársain (Géczy, Szilassy, Ladányi, Zámbo) az erdélyiek véres boszút állottak.

Dr. KOMÁROMY ANDRÁS.

¹⁾ Országos levéltár. Act. Thurz. fasc. 49. m. 22.

²⁾ Hogy t. i. *Váradot* átakarta volna adni a töröknek, csakhogy megmaradhasson fejedelemségében.

³⁾ Acta Thurz. fasc. 49. m. 23.